

Adıgüzel, Y. (2013). Dayanışma ağları üzerinden Eskişehir’de siyaset ve göçmenlik algısı, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 27. Sayı, 2013/2, 73-94.

Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir’de Siyaset ve Göçmenlik Algısı

Yusuf Adıgüzel*

Özet: Türk ve Müslüman unsurların Anadolu’ya kitlesel göçleri, Osmanlı Devleti’nin toprak kaybetmesiyle başlayıp, Cumhuriyet’ten sonra da devam etmiştir. Bir Orta Anadolu kenti olan Eskişehir, bu göçmenlerin yoğun olarak iskân edildiği yerlerden biridir. Şehrin demografik yapısı büyük ölçüde Balkan, Tatar ve Kafkas göçmenlerinin yerleştirilmesiyle şekillenmiştir. Bu makalede, Eskişehir’deki göçmenlik algısı, genel ve yerel seçimlerde göçmenliğin belirleyici bir unsur olup olmadığı, siyasi partilerin ve göçmen dayanışma ağlarının siyasi temsil bağlamında birbirlerini nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır. Makalede yer alan veriler, 2013 yılı Nisan ayı içerisinde, yarı yapılandırılmış soru formları kullanılarak gerçekleştirilen 10 derinlemesine görüşme yoluyla elde edilmiştir. Göçmen dayanışma ağlarına dâhil olmak önemli bir sosyal sermaye olarak kabul edilirken, göçmenlik de siyasette yükselmek için önemli bir katalizör özelliği göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir, Siyaset ve Göç, Göçmenlik Algısı, Göçmen Dayanışma Ağları, Hemşehrilik

Perception of Politics and Migration in Eskişehir with regard to Migrant Solidarity Networks

Abstract: Turkish and Muslim groups’ immigration to Anatolia started after the Ottoman State had begun to lose territories and continued after the foundation of Turkish Republic. Eskişehir, a central Anatolian city, is one of the locations where vast groups of these immigrants reside. The demographic structure of the city was established by the settlement of Balkan, Tatar and Caucasian immigrants in the area. This article is concerned with perception of immigration in Eskişehir, whether or not being largely composed of immigrants plays a determining role in general and local elections, and how political parties and migrant solidarity networks evaluate each other “in the context of political representation.” The views used in the article were achieved by means of 10 in-depth interviews with semi-structured forms made in April 2013. While belonging to migration solidarity networks is counted as a social capital, migration’s itself also behaves as if a catalyzer in climbing the political career ladders.

Keywords: Eskişehir, Politics and Migration, Perception of Immigration, Migrant Solidarity Networks, Fellow Townsmanship

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, yusufadiguzel@yahoo.com.

Giriş

Son iki yüzyıldır, dünya üzerinde yaşanan kitlesel göç hareketlerinden en fazla etkilenen coğrafyalardan biri de şüphesiz Anadolu olmuştur. Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmesiyle Türk ve Müslüman unsurların Anadolu'ya göçleri, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da "uluslaşma politikası"nın¹ bir gereği olarak sürmüştür. Anadolu'ya gelen göçmenlerin yoğun olarak iskân edildiği yerlerden biri de Eskişehir'dir. Şehrin demografik yapısı büyük ölçüde Balkan, Tatar ve Kafkas göçmenlerinin yerleştirilmesiyle şekillenmiştir. 1960'lardan itibaren, iç göç hareketliliğinden de etkilenen, önce köylerden kent merkezine göçenler, daha sonra ise diğer illerden gelenlerle Eskişehir'in nüfusu sürekli artmıştır. Göçmen kültürünün getirdiği hoşgörü ve ekonomik yapısı ile bir çekim merkezi olan Eskişehir, hâlihazırda başta yakın iller olmak üzere, Türkiye'nin diğer kentlerinden de yoğun göç almaya devam etmektedir. Eskişehir, göçmen kültürü yanında, kentleşme oranı, eğitim düzeyi ve net göç hızının yüksekliği gibi faktörler ile farklı kimlik ve kültürlerin uyum içinde yaşamasına imkan veren, bir metropol kent özelliği göstermektedir.

Göçmen kültürü, sosyal hayatın her alanında kendisini hissettirirken, dayanışma ağları üzerinden yürüyen siyaset kurumu ile ilişkiler, "siyasi etnisite"-nin² bariz biçimde izlenebilmesine imkân sağlamaktadır. 2011 genel seçimlerinde seçilen 6 milletvekilinin tamamının ya göçmen ya da başka şehirlerin nüfusuna kayıtlı olması, siyasette göçmenlik ve hemşehrilik³ olgusu hakkında ipucu vermektedir.

Türkiye'ye Göçler ve Eskişehir'de Demografik Yapı

Osmanlı Devleti'nden bir "ulus devlet" doğmasında büyük önem taşıyan göçlerin, Türkiye'nin olduğu gibi, Eskişehir'in de nüfus kompozisyonunda başat bir rol oynadığı açıktır. Eskişehir çevresi (Eskişehir, Ankara, Konya üçgeni), Osmanlı Devleti'nin iskân politikası doğrultusunda göçmenlerin yerleştirildiği en önemli bölgelerden biri olmuştur. Ancak sürecin karmaşıklığı nedeniyle, 150 yılı aşkın bir süredir devam eden göçlerin, bu kompozisyona

¹ Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından sonra uygulanan "uluslaşma politikası"nda Mübadele önemli bir yer tutar. Bir zorunlu göç örneği olan ve 1923'te Lozan Antlaşması ile karara bağlanan Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi, iki ülke vatandaşları arasında etnik köken ya da dilden ziyade, din esaslı bir nüfus değişimini öngörmektedir. Mübadele sonucu 1.200.000 Ortodoks Hıristiyan Rum Türkiye'den Yunanistan'a, 500.000 Müslüman Türk de Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalırken; Türkçe konuşan Karamanlı Ortodokslar Yunanistan'a gönderilmiş; Pomak, Arnavut veya Patriyot gibi Müslüman unsurlar da Türkiye'ye getirilmişti.

² "Siyasi etnisite" kavramı, etnik cemaatlerin siyaset içinde ve siyaset aracılığı ile kurumsallaşması ve hemşehrilik ilişkilerinin etnik temelde kavramsallaştırılması (Kurtoglu, 2004, s. 19) anlamında kullanılmıştır.

³ Bu metinde "göçmen", şimdiki Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışından Cumhuriyet öncesini de kapsayan bir süreçte Türkiye'ye göçenleri, "hemşehri" ise Türkiye'de aynı ilden olanları ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

olan etkisini hassas bir biçimde ölçmek mümkün değildir. 1860’ta kurulan Muhacirin (Muhacirler) Komisyonu; göçmenleri misafir etmek, iskân yerlerini tespit etmek, onları bu yerlere nakletmek, gerek duyulursa evlerini, hayvanlarını, tohumlarını vs. vermek, misafir buldukları veya yerleştikleri halde ürün alamayan göçmenlere yevmiye ve diğer yardımları yapmakta görevlendirilmiştir. Göçmenler vakıf topraklarına yerleştirilirken, Eskişehir sınırları içindeki İnönü, Alpu ve Çifteler ovası da göçmenlerin iskân edildiği yerler arasındaydı (Bayındır, 2011, s. 17). Göçmenlerin mevcut köylere yerleştirilmesi yanında, yeni köyler de kurulmuştur. Böylelikle Eskişehir’de Rumeli, Kırım ve Kafkasya kökenli köy tipleri görülmeye başlanmıştır. Sadece Tatarlar tarafından kurulan yeni köy sayısı 40 civarında iken (Canarlanlar, 2011, s. 22), Eskişehir ve çevresinde 94 adet muhacir/göçmen köyü olduğu ifade edilmektedir.⁴

Eskişehir’in nüfus yapısı çok temel olarak önce iki kategoriye ayrılabilir (TÜİK, 20102): Başka bir ilin nüfusuna kayıtlı olup Eskişehir’de oturanlar (%36) ve Eskişehir nüfusuna kayıtlı olanlar (%64). Eskişehir nüfusuna kayıtlı olanların ise birbirine yakın oranlarda olan üç gruba ayrıldığı tahmin edilmektedir: Manavlar (Eskişehir’in yerlileri), Balkan göçmenleri ve Tatar (Kırım ve Kazan) göçmenleri. Eskişehir ve çevresinde bunlar dışında sayıları 15.000 civarında olan Kafkas göçmenleri de bulunmaktadır.⁵ Eskişehir nüfusunun yarısından fazlasını oluşturduğu tahmin edilen büyük göçmen grupların göç süreçlerini kısaca özetlemek faydalı olacaktır.

Osmanlı Devleti dış göçü olduğu kadar, iç göçü de sınırlandırarak “mürur tezkeresi” (geçiş izin belgesi)ne bağlamıştır. Ancak Kırım Harbi’nden sonra Osmanlı Devleti yeni bir göç politikası izleyemeye başlayarak 1857 yılında çıkardığı bir irade ile göçleri serbest hale getirmiştir (Tekeli, 2011, s. 47). Küçülen Osmanlı Devleti’nde yaşanan iç göçlerle, devletteki Müslüman oranı hızla yükselmiş, 1878-1911 yılları arasında Anadolu nüfusu, yıllık ortalama % 1,5 büyüyerek, toplamda % 50 artmıştır (McCarty’den akt. Tekeli, 2011, s. 49).

19. yüzyıldan itibaren küçülmeye başlayan Osmanlı topraklarında birçok ulus devlet kurulmuş, bu ulus devletler Türk-Müslüman unsurlar üzerinde baskı uygulayarak Anadolu’ya doğru zorunlu kitlesel göç hareketlerinin başlamasına neden olmuştur.

İlk göç hareketi 1774 Osmanlı Rus Savaşı’nı takip eden yıllarda (özellikle 1789-1800 arasında) Kırım’dan 500.000 Tatar’ın Osmanlı topraklarına

⁴ Eskişehir Muhacir Dernekleri Federasyonu Başkanı Zihni Çalıışkan ile 18 Nisan 2013 tarihinde yapılan görüşme.

⁵ Eskişehir Kuzey Kafkas Kültür Derneği Genel Sekreteri Dr. Erkan Erdemir ile 15 Nisan 2013 tarihinde yapılan görüşme.

göçmesiyle başlamıştır. İkinci Kırım göçü 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında, Üçüncü Kırım göçü ise 1860-1864 yılları arasında yaşanmıştır. 1783-1922 yılları arasında Osmanlı topraklarına göçen Tatarların sayısının 1.800.000 olduğu tahmin edilmektedir (Tekeli, 2011, s. 150). Kırım Savaşı'ndan (1853-55) sonra, Kırım'dan o zamanlar Osmanlı toprağı olan Dobruca'ya göçenler, yaklaşık yirmi yıl sonra Dobruca'nın Romanya'ya katılmasıyla, buradan Anadolu'ya göçmeye başlamışlardır. 1930'lu yılların ikinci yarısında uluslararası anlaşma ile yapılan göç dalgasında 70.000 Kırım Tatarı daha Dobruca'dan Anadolu'ya göç etmiştir. Eskişehir'deki Kırım Tatar nüfusunun yaklaşık yarısını Dobruca'dan göçenler oluşturmaktadır (Karasu, 2011, s. 15).

1850'lerden itibaren Kafkas Göçleri başlamış ve 1850-1865 yılları arasında çoğunluğu Çerkez ve Abaza olmak üzere 520.000 kişi Osmanlı topraklarına göçmüştür. 1879 yılına kadar bu rakamın 2 milyona yaklaştığı tahmin edilmektedir (Tekeli, 2011, s. 151).

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Balkanlar'da Romanya ve Bulgaristan devletlerinin kurulması üzerine Büyük Balkan Göçü başlamış ve 1.500.000 kişi, 1912-1913 Balkan savaşları sonrasında ise 640.000 Müslüman-Türk nüfus Osmanlı topraklarına göçmüştür (Tekeli, 2011, s. 151).

Tam rakam bilinmemekle birlikte 1859-1922 yılları arasında yaklaşık 4.000.000 Kafkasyalı ve Kırım Tatarı Türkiye'ye sığınmıştır (Özgür, 2012, s. 205). Cumhuriyetin kurulmasından sonra da Türkiye'ye Osmanlı bakiyesi topraklardan göçler devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kafkasya, Kırım ve Balkanlar başta olmak üzere, 1923-1995 yılları arasında Türk, Boşnak, Çerkez, Arnavut, Pomak, Tatar gibi eski Osmanlı tebası etnik unsurlardan yaklaşık 1.700.000 göçmen kabul etmiştir (Çiğerci, 2012, s. 107).

Klasik Anadolu şehirlerinden farklı bir demografik yapı ve kültürel dokuya sahip Eskişehir, sadece Balkan, Kırım, Kafkas göçmenleri gibi Misak-ı Milli sınırları dışından değil, başta komşu iller olmak üzere Türkiye'nin farklı kentlerinden gelenlerin de göç için hedefledikleri yerlerden biri olmuştur. 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) göre Eskişehir merkez nüfusu 789.750 kişi olup, kentte yaşayanların sadece % 64'ü Eskişehir nüfusuna kayıtlıdır (TÜİK, ADNKS, 2012). Nüfusun %17'sini Afyonkarahisar ve Bilecik nüfusuna kayıtlı olanlar başta olmak üzere, Ankara, Konya, Kütahya ve Bursa gibi komşu illerden gelenler oluşturmaktadır.

Tablo 1. 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’ne (ADNKS) göre Eskişehir Merkez Nüfusu ve Kayıtlı Olduğu İl

Kayıtlı Olduğu İl	Nüfus	%
Eskişehir	503.971	64
Afyonkarahisar	50.957	6,5
Bilecik	31.095	3,9
Ankara	17.529	2,2
Konya	15.811	2
Kütahya	13.064	1,7
Ağrı	8.323	1,1
Erzurum	6.717	0,9
Samsun	6.637	0,8
Bursa	5.966	0,7
Diğer Şehirler	129.680	16
TOPLAM	789.750	100

Kaynak: TÜİK 2012 Yılı ADNKS, <http://www.tuik.gov.tr>

Son 5 yıllık TÜİK istatistiklerine bakıldığında Eskişehir’in, ortalama %10’luk net göç hızıyla, Türkiye’de nüfus hareketliliği en yoğun illerden biri olduğu görülmektedir. Net göç hızı sıralamasında 2009’da 3., 2011’de 5. sırada bulunan Eskişehir, son 5 yılda 163.000 göç alıp 125.000 göç vererek 38.000 net göç almıştır (TÜİK, 2008-2012).

Tablo 2: Eskişehir’in Son 5 Yıllık Göç Verileri

Yıl	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı	Sıralaması
2012	789.750	32.363	25.299	7.064	8,98	13
2011	781.247	35.045	27.908	7.137	9,18	5
2010	764.584	31.662	26.780	4.882	6,41	8
2009	755.427	32.346	23.225	9.121	12,15	3
2008	741.739	31.731	21.970	9.761	13,25	7
TOPLAM	-	163.147	125.182	37.965	10 (ort.)	Türkiye

Kaynak: TÜİK 2008-2012 ADNKS Verileri / Net Göç İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr>

Eskişehir nüfusuna kayıtlı 503.971 kişinin önemli bir çoğunluğunu göçmenler oluşturmaktadır. Maddi ve manevi kültür öğeleri bakımından birbirine çok yakın topluluklar olan Eskişehir’in yerlileri (Manavlar) ve göçmenler arasında yıllardır kurulan aile ve akrabalık bağları bu topluluklar arasındaki sınırları ortadan kaldırmış ve bu iki grubu zamanla birbirlerine daha fazla

yaklaştırmıştır. CHP Eskişehir İl Başkanı Erman Gölet, etnik kökene dayalı bir kategorileştirmenin çok mümkün olamayacağını bireysel kimliğinden örnek vererek açıklamıştır: “Babam Manav, annem Çerkez, eşim Muhacir.⁶ Ben Eskişehirliyim, Biz Eskişehirliyiz...”⁷

Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen de *Zamanı durduran saat* kitabında, farklı coğrafyalarda başlayıp Eskişehir’de biten yaşam güzergâhını şöyle anlatmaktadır (Taşçı, 2009, s. 15):

Annemin babası Kırım’dan kaçıp önce Romanya’ya, sonra da Uzunköprü’ye kapağı atan Kırım Tatarı *Ömer Ağa* (Meriçli), Anneannem *Şükriye Hanım* ise Bulgaristan göçmeni... Babam tarafı Plevne göçmeni... İki ağabeyi ve babaannemle birlikte onları önce İzmir’e, sonra Bursa’ya yerleştirmişler. Ancak dayısı, ailesiyle birlikte Eskişehir’e yerleştirildiği için daha sonra onları da Eskişehir’e nakletmişler.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, vurgulanmak istenen, başta Balkanlar, Kırım ve Kafkasya olmak üzere, farklı coğrafyalardan gelen göçmenlerin Eskişehir’deki yerli halkla (Manavlar ve diğer illerden gelenler) kaynaşmaları, yeni akrabalık ilişkileri kurmaları sonucunda artık etnik köken referanslı kimlik tanımlamalarının ortadan kalkmaya başladığıdır.

Göçmen Dayanışma Ağları

Göçmenler tarafından kurulan sivil toplum kuruluşlarının temel fonksiyonu, doğup büyüdüğü sosyal çevreden koparak farklı bir kültürel mekâna yerleşen göçmenlerin entegrasyonuna ve yeni hayatlarına uyum sağlamalarına katkıda bulunmaktır. Göçmenler, bu sosyal ağların desteği ile çalışacak bir iş, barınacak bir mekân, kültürel değerlerini yaşatacak bir ortam bulma gibi kültürelleşme süreçleri en az stresle atlatabilmektedir (Adıgüzel, 2011, s. 49).

Bir sivil toplum inisiyatifi olarak dernek ya da vakıf kurmak, kentlerde görülen bir fenomendir. Göçmenlerin hangi sebeple olursa olsun bir örgütlenmeye giderek, *ikincil ilişki ağına* dâhil olabilmeleri modern ve kente özgü bir reflekstir. Dolayısıyla göçmen dayanışma ağlarının kurulması da, Türkiye’de yaşanan iç göçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan hemşehri dayanışma örontülerinin ortaya çıkması gibi, 1980’lerden sonraki kentleşme sürecinde hızlanmıştır (Adıgüzel, 2013, s. 200-203). Cumhuriyet öncesinde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’ye yönelen göçmenler özellikle kırsal kesimlerde iskan edilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise, özellikle Balkan göçmenleri şehirlere yerleşmişlerdir. 1960’lardan itibaren ise, daha önce kırsal kesimlere

⁶ Muhacir, Eskişehir’de “Balkan göçmeni” anlamına gelmektedir. Metinde de aynı anlamda kullanılmıştır.

⁷ CHP Eskişehir İl Başkanı Erman Gölet ile 18 Nisan 2013 tarihinde CHP İl Merkezi’nde yapılan görüşme.

yerleştirilen göçmenler, Türkiye’deki iç göç akınına dâhil olmuşlar ve şehir merkezlerine göçmüşlerdir (Toumarkine, 2001, s. 425).

1980’li yıllar Türkiye’deki sivil toplum hareketleri için önemli bir dönüm noktası olmuştur. 12 Eylül darbesi sivil toplum hareketlerini önemli ölçüde sekteye uğratmış, ancak 1980’lerin ortalarından itibaren sivil örgütlenmeler yeniden gelişmeye başlamıştır. Aynı yıllarda Kafkasya ve Balkanlar’da sancılı rejim değişiklikleriyle yeni devletler doğmuştur. Hemen sonrasında ise (Abhazya, Çeçenistan, Bosna ve Kosova’da) savaşlar patlak vermiştir. Bu hareketlilik Türkiye’deki Kafkas ve Balkan toplumlarını harekete geçirmiş, etnik bilinçlerinin yükselmesine neden olmuş, dernekleşme faaliyetlerini hızlandırmıştır (Toumarkine, 2001, s. 427-428). Toumarkine’e (2001) göre göçmen dernekleri de hemşehri dernekleri gibi “aynı bölge insanının dernekleşme ile kendisini dışavurumu”ndan ibarettir. Hemşehri derneklerinden farkı ise, “referans alınan bölgenin şimdiki Türkiye sınırlarının dışında” olmasıdır (s. 433).

Son yıllarda uluslararası göç çalışmalarında sıkça başvurulan “ağ kuramı”, göçmeni bir özne olarak konumlandırarak, göçmenler arasındaki aynı etnik kökenden, aynı dinden veya aynı kentten olma (hemşehrilik) sebebiyle kurulan sivil dayanışma örüntülerini açıklamak üzere kullanılmaktadır. Ağ kuramı, gönüllü veya zorunlu olarak kendi memleketinden göçerek bir başka yerde yaşamaya başlayan göçmenlerin, yeni vatanlarında tutunabilmek ve ayakta kalabilmek için kurdukları “cemaat tipi” yapıları ele alır. Dış göçler ile “iki farklı ülke arasında ağlar ve bağlar oluşturan ve yeni bir toplumsal alan yaratan göçmenler”, ideolojik bir işlev üstlenen sivil örgütlenmeler aracılığı ile hem geleneksel hem de yeni dayanışma biçimleri geliştirirler (Akbaş, 2012, s. 336). Bu dayanışma ağları göçmenlerin entegrasyonunda önemli bir misyon üstlenerek; sosyal hayata katılmalarını, yerel veya genel seçimlerde temsil edilmelerini kolaylaştırıcı bir *sosyal sermaye* özelliği taşımaktadır.

Eskişehir’deki göçmen sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası göç literatüründeki “ulus-aşırı toplumsal alanlardaki göçmen ağları” kapsamında ele alınan göçmen dayanışma cemaatlerinden farklı bir özellik gösterdiği vurgulanmalıdır. Zira, Eskişehir’deki göçmen gruplarını Tatar, Kafkas ve Balkan göçmenleri oluşturmaktadır ve bunlar, etnik kimlikleri itibarıyla, Türkiye Devleti’ni oluşturan ‘Müslüman-Türk’ yapıdan farklı addedilmemektedir. Türkiye’nin zihinsel haritasında, bu göçmenlerin “duygusal” olarak “bizden” kabul edilmesi yanında, 1934 yılında çıkarılan Vatandaşlık ve İskan Kanunu’nu da bu göçmenleri “Türk” kabul eder. 2510 Sayılı Kanuna göre Türkiye’ye yerleşmek amacıyla gelmek isteyip “Türk soyundan” ve “Türk kültürüne bağlı” olanlara muhacir (göçmen) denmektedir. Eskişehir’deki göçmenlerin tamamı da bu kapsamda değerlendirildiğinden, uluslararası göç yazınındaki “ulus-aşırı göçmenler”den farklı bir kategoride ele alınmalıdır. Hatta, “Os-

manlı bakiyesi topraklardan Anadolu'ya göçleri bir nevi iç göç gibi değerlendirilen"⁸ yaklaşımlar da mevcuttur. Dolayısıyla, Eskişehir'deki göçmen kuruluşlarını; dili, dini, etnik kökeni tamamen farklı bir ülkeye göç edenler tarafından kurulan göçmen dayanışma ağları ve sivil toplum kuruluşlarından farklı düşünmek gerekmektedir. Her ne kadar isimlerinde etnik vurgular olsa da, bu göçmen kuruluşlarının, Türkiye'nin hızlı şehirleşmesiyle büyük kentlerde ortaya çıkan hemşehri dernekleri gibi değerlendirilmesi daha doğrudur. Bu değerlendirmeyi destekleyen bir başka husus da, Zira Balkanlar'dan veya Kafkasyadan Eskişehir'e göçlerin 150 yıldan fazla bir geçmişi varken, göçmen derneklerinin kuruluşlarının, köylerden Eskişehir kent merkezine göçten sonra (iç göç ile) ortaya çıkmalarıdır.

Eskişehir'de Göçmen ve Hemşehri Dayanışma Ağları

Eskişehir Valiliği Dernekler İl Müdürlüğü'nden alınan verilere göre Eskişehir'de kayıtlı 1049 adet dernek bulunmaktadır.⁹ Bunların 16'sını göçmen, 154'ünü ise hemşehri dernekleri oluşturmaktadır. Hemşehri derneklerinden 23'ü ilçe, 101'i ise köy derneğidir. Göçmen derneklerinden 7'si Balkan, 5'i Kafkas ve birer tanesi de Kırım, Tatar, Nogay ve Azeri dernekleridir.

Eskişehir diğer illerden gelenlerin kurdukları dernekler açısından da oldukça zengin bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'deki zincirleme iç göçün bir yansıması olarak büyük şehirlerde görülen hemşehri derneklerinin Eskişehir'de çok sayıda olması, demografik yapı hakkında fikir vermesi açısından önemlidir. Farklı il ve bölgelerden gelenler tarafından kurulan 29 adet hemşehri derneği bulunmaktadır. Bunlar Bilecik (5), Erzurum (4), Afyon (3), Ankara, Ardahan, Artvin, Bayburt, Elazığ, Gaziantep, Isparta, Kütahya, Muğla, Niğde, Kars, Kayseri, Samsun, Sivas, Tunceli, Trabzon ve Karadenizliler tarafından kurulmuş derneklerdir.

Merkez ilçe Odunpazarı'nda kurulan iki derneğin sadece adlarının zikredilmesi bile, Eskişehir'deki sosyo-kültürel yapıyı ve hemşehri derneklerinin genel karakteristiğini anlamak açısından yararlı olacaktır: Erzurum İli İspir İlçesi Atürküden Köyü Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile Eskişehirli Derneği. İlki Eskişehir'e çok uzak bir ilin köy derneği iken, diğeri çok nadir görüldüğü biçimde bulunan ilin dayanışma derneğidir.

⁸ İlhan Tekeli, Balkanlaşma Göçleri olarak tabir ettiği "Osmanlı İmparatorluğu'nun küçülmesi ve ulus devletlere parçalanması sırasında ortaya çıkan göçleri" iç ve dış göç arasında "ayrı bir kategori" olarak değerlendirir (2011, s. 44).

⁹ 15 Nisan 2013 tarihinde Eskişehir Valiliği İl Dernekler Müdürlüğü'nden alınan veriler.

Yöntem

Eskişehir’de siyaset ve göçmenlik algısının, göçmen dayanışma ağları açısından nasıl görüldüğünü araştırmak amacıyla, nitel araştırma yöntemleri kapsamında yer alan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Eskişehir’de göçmenlik olgusu, genel ve yerel yönetimlerde göçmenlerin ağırlığı, göçmen derneklerinin bir baskı aracı olarak gücü, göçmenliğin aday belirleme sürecinde etkili olup olmadığı, siyasi parti temsilcilerinin göçmenler hakkındaki, göçmenlerin siyaset ve siyasi partiler hakkındaki düşünceleri gibi temel soruları içeren yarı yapılandırılmış üç farklı form hazırlanmıştır. Bunlar siyasi parti temsilcilerine, göçmen dernekleri yöneticilerine ve Eskişehir’de yaşayan göçmenlere yönelik olarak hazırlanan formlardır. Sahadan toplanan veriler, 2013 yılı Nisan ayı içerisinde, bu soru formları kullanılarak yapılan 10 derinlemesine görüşmeden elde edilmiştir. Görüşme yapılan kişileri, Eskişehir’den milletvekili çıkaran partilerin il başkanları, en büyük göçmen kitesini temsil eden üç göçmen derneği yöneticisi ve ikisi kadın dört Eskişehirli oluşturmaktadır.

Eskişehir il merkezinde yapılan bu saha çalışmasında derinlemesine görüşme yapılan üç siyasi parti il başkanının görüşlerinin tüm siyasi partileri, üç göçmen derneği yöneticisinin görüşlerinin diğer göçmen derneklerini, dört Eskişehirli’nin görüşlerinin bütün Eskişehir’de yaşayan göçmenleri yansıttığı kabul edilmiştir. Görüşlerine başvuru yapılan kişilerin verdikleri cevapların samimi ve gerçek olduğu varsayılmıştır. Görüşmelerde elde edilen ham veriler, betimsel ve sistematik çözümleme yöntemleri kullanılarak işlenmiş ve yorumlanmıştır.

Eskişehir’de Siyaset ve Göçmenlik İlişkisi

Siyasi Hayatta Göçmenler

Siyaset, bir kentteki etnik ilişkilerin içinde örgütlendiği, yeniden şekillendiği ve yorumlandığı bir alandır (Kurtoğlu, 2004, s. 19). Göçmenlerin, göçmen dernekleri ve cemaatleri üzerinden siyasete katılmalarının amacı, kendi etnik grupları lehine bazı kazanımlar elde etmek olabileceği gibi, bu gruplara yönelik bir siyaset geliştirilmesine katkı sağlamak da olabilir. Bir anlamda siyaset, yönetim kadrolarına aday olan kişiler üzerinden, göçmenlerin ötekilerce tanınması ve tanımlanması için bir araç olmaktadır. Göçmenler, siyaset ile birlikte kendi içlerinden gösterilen bir aday üzerinden dayanışma ağlarını güçlendirebilmektedirler.

Hemşehri veya göçmen dernekleri, “modern toplumda modern ile geleneksel arasında, geleneksele yakın veya kentsel toplumda kırsal kent arasında, kırsal kent yakın görülmeleri nedeniyle çoğunlukla geçici veya er ya da geç kaybolacak olan toplumsal ilişki türü” olarak değerlendirilmektedir (Kurtoğlu,

2004, s. 17). Oysa toplum modernleştikçe bu tür derneklerin sayı ve etkinliğinin arttığı görülmektedir. Geliş tarihleri çok daha önceye dayanmasına rağmen, Eskişehir'deki göçmen derneklerinin yakın tarihlerde kurulduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, ataları Balkan, Kırım veya Kafkasya'dan gelmiş göçmenlerin, Türkiye'nin toplumsal değişimine paralel olarak köyden kente göçmesi sonucunda, bir sosyal /siyasal dayanışma ağına ihtiyaç duymalarıdır.

Hemşehrilik ortak kültür özellikleri temelinde kurulmuş olan ilişki ağlarını ve bu ilişki ağları aracılığıyla geliştirilen örgütsel birleştirici/ilişkilendirici (*associational*) pratikleri ifade etmektedir (Kurtoğlu, 2004, s. 19). Etnik cemaatlerin siyaset içinde ve siyaset aracılığı ile kurulması ve inşası anlamına gelen *siyasi etnisite*, hemşehrilik ilişkilerinin etnik temelde kavramsallaştırılması demektir.

Büyük şehirlerdeki seçimlerde seçmen ve siyasetçi arasındaki iletişimin çok fazla yüz yüze olması beklenemez. Bu yüzden yerel siyasette toplumsal ilişki ağları (göçmen dernekleri) siyasi partiler açısından önemsenir hale gelmektedir. Eskişehir de, hem büyükşehir, hem insanların birbirini tanıdığı, geleneksel anlamda yüz yüze ilişkilerin de kaçınılmaz olduğu, etnik unsurların, hemşehri derneklerinin ve siyasi parti temsilcilerinin birbirlerini yüz yüze tanıma imkânları olan bir şehirdir. Yani göçmenler ve siyaset ilişkisi, hem yüz yüze (birincil ilişkiler), hem göçmen dernekleri (ikincil ilişkiler) üzerinden yürümektedir.

2013 yılı itibariyle Eskişehir siyasetinde rol oynayan aktörler, yönetim kadroları ve mevcut milletvekillerinin durumları göz önünde bulundurulduğunda, göçmenlik ve hemşehrilik ilişkilerinin Eskişehir siyasetinde önemli bir yeri olduğu görülmektedir. 2011 seçimleri ile Eskişehir'in meclise gönderdiği altı milletvekilinden dördünü göçmen kökenliler oluşturmaktadır. Ak Parti Milletvekili Nabi Avcı, Balkan göçmeni; CHP Milletvekillerinden B. Süheyl Batur, Gürcistan; Kazım Kurt da Kırım göçmenidir. MHP Milletvekili Ruhsar Demirel ise yine Kırım göçmenlerindedir. Edirne doğumlu olan Eski Maliye Bakanı Kemal Unakıtan da Balkan göçmeni olup, 23. Dönem Eskişehir milletvekili olarak meclise girmiştir.

CHP Eskişehir İl Başkanı Erman Gölet'e göre, "Eskişehirli hayata ve siyasete etnik kimlikler üzerinden bakmazlar. Burası farklı renklerin uyum içinde yaşadığı, çağdaş, hoşgörülü bir kenttir."¹⁰ 2013 Mayıs ayı itibariyle büyükşehir ve merkez ilçe belediye başkanları, üç büyük siyasi partinin il başkanlarının demografik dağılımı da Eskişehir siyasi kültürünü yansıtmaktadır. Yerel ve genel seçim sonuçları ile siyasi partilerin yönetim kadroları, yapılan derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkan, "göçmenlerin ve başka illerden gelenlerin Eskişehir siyasetinde kendisine yer bulabildikleri" görüşünü destekler mahiyettedir. Ak Parti İl Başkanı Karamürselli (Kocaeli), CHP İl Başkanı Mihaliççıklı (Eskişehir), MHP İl Başkanı Emirdağlı (Afyonkarahisar)'dır. Büyükşehir Belediye Başkanı göçmen, iki merkez ilçe belediye başkanından biri Sivrihisarlı (Eskişehir), diğeri ise Mihaliççıklıdır. Son dönemlerde Eskişehir siyasetinde Emirdağ, Mihaliççik ve Sivrihisar kökenli-

¹⁰ Gölet ile görüşme

lerin önemli bir baskı grubu oluşturduklarına ve siyasi gündemi belirlediklerine dikkat çekilmektedir. Partilerin il başkanları tarafından da vurgulanan bu ayrıntıya Eskişehirli eğitimci K. B. (39)¹¹ şu şekilde dikkat çekmiştir:

Eskişehir siyasetinde etnik kimliklerden ziyade siyasi görüş, dünya görüşü önemlidir. Burası kozmopolit bir yapıya sahip, farklı kültürlere çok açık, hoşgörü çıtasının çok yüksek olduğu bir kent. Ancak siyasette Emirdağlılar, Mihaliççikliler ve Sivrihisarlılar belirleyici bir rol oynuyor. Siyasi parti temsilcilerinin ve belediye başkanlarının nereli olduğuna bakılırsa bunun haksız olmadığı görülür. Emirdağ Afyon’un ilçesi olmasına rağmen, Bilecik / Bozüyükçüler veya Kütahyalar gibi Eskişehirli sayılırlar.

Göçmen Kimliği ve Göçmen Algısı

Kimlik, bireyini kendisini “ötekilerle” mukayesesi ile oluşan, “biz ve diğerleri” kategorisine göre inşa edilen bir kavramdır. Kurtoğlu (2004, s. 53) göçmen kimliğini Goffman’ın üç boyutlu kimlik tanımı üzerinden açıklar: (1) *Toplumsal Kimlik*: Eğer bir toplumda göçmenlik bir toplumsal kategori haline gelmişse (stereotipleşmişse), göçmenlik görüntüsü veren ve bu stereotipe uygun kişilere “göçmen” kimliği verilmiş olur ve bu kategoride sınıflandırılır. (2) *Kişisel Kimlik*: Bir kişi toplum tarafından “göçmen” olarak tanımlandığı halde, kendisini “göçmen” olarak görmüyorsa, kişisel kimliği göçmen değildir. (3) *Ego Kimlik*: Bir kişi öznel olarak kendisini göçmen hissediyorsa, başkaları onu göçmen olarak görmese bile göçmendir.

Eskişehir’de “göçmen” denilince ilk önce muhacirler yani Balkan göçmenleri anlaşılmalıdır. MHP Eskişehir İl Başkanı Ayhan Sezer “göçmen”i şu şekilde tanımlamaktadır.

Göçmen Balkanlardan gelen soydaşlarımız demektir. Bulgaristan, Romanya, Makedonya, Arnavutluk’tan gelenler göçmendir. Bunların göçleri aslında, daha önce Anadolu’dan giden insanlarımızın, “Fatih’in torunlarıyız” diyerek anavatanlarına geri dönüşü olarak anlaşılmalıdır. Eskişehir’deki en büyük göçmen kitlesini muhacirler, bunlar içinde de Bulgaristan göçmenleri oluşturur.¹²

Eskişehir Muhacir Dernekleri Federasyonu Başkanı Zihni Çalışkan’a göre ise “göçmenlik”, Türklük ile aynı anlama gelmektedir:

Muhacirlik, acı, sürgün, hüznün demektir. Balkanlardan buraya gelenlere göçmen denilir. Göçmenler olarak bizler kendimizi buranın yerlileri olan Manavlardan, Türkmelerden ayrı görmüyoruz. Bizler de aynı şekilde bu toplumun temel taşıyız. Dinimiz, dilimiz, ırkımız bir. Onun için, Bulgaristan’da yaptığımız gibi, burada sürekli “etnik” bir vurguya, kendimizi ispat etmeye ihtiyacımız yok.¹³

¹¹ Derinlemesine mülakat yapılan Eskişehirlinin ad ve soyadı kısaltma şeklinde ifade edilmiş, parantez içinde ise yaş bilgisine yer verilmiştir.

¹² MHP Eskişehir İl Başkanı Ayhan Sezer 18 Nisan 2013 tarihinde MHP İl Merkezi’nde yapılan görüşme.

¹³ Çalışkan ile görüşme.

Eskişehir’de göçmenlik, Goffman’ın tanımladığı gibi “toplumsal bir kategori” haline gelmiştir. Esasen Balkanlardan gelenler gibi Tatarlar (Kırım ve Kazan Tatarları) ve Kafkasyalılar da göçmen stereotipine uygun unsurlardır. Ancak, göçmen denilince “muhacirler” yani “Balkan göçmenleri”nin anlaşılması, Tatar ve Kafkas kökenlilerin ilk anda “göçmen” olarak nitelendirilmemesi, bu grupların “toplumsal kimlik” olarak farklı algılandığını göstermektedir. Dahası bu gruplar “kişisel kimlik” olarak da kendilerini farklı görmekte ve etnisite vurgusuyla tanımlamaktadır. Derinlemesine mülakatlarda katılımcılara bu algının nedeni sorulmuş, “Balkan göçmenlerinin kendilerini Türk kabul ettikleri için ayrı bir etnik kimlik vurgusu yapmadıkları, Tatarların ve Kafkas göçmenlerinin ise “etnik kimlikleri” üzerinden kendilerini tanımladıkları, “diyasporik bir kimlik algısını sürekli canlı tutmak istedikleri” dile getirilmiştir.

Bir göçmen kenti olan Eskişehir, gelenleri kolayca “içermekte” ve “Eskişehirli” yapmaktadır. Derinlemesine mülakatlarda ulaştığımız verilere göre, Türkiye’nin çeşitli şehirlerinden Eskişehir’e göçenler (iç göç ile gelenler), aradan yarım asır geçse bile “Eskişehirli” olarak algılanmazken, Balkanlar veya Kafkasya’dan gelen bir göçmen, kente geldiği günden itibaren, Eskişehir toplumunun bir parçası olarak kabul görebilmektedir. Eskişehirli Y. B. (68) bu durumun nedenini şöyle izah etmektedir:

Türkiye’nin başka bir ilinden gelip 60 yıldır Eskişehir’de yaşayanlar yabancı, daha dün gelen bir göçmen Eskişehirlidir. Neden mi? Çünkü biz göçmeniz. Bizim vatanımız artık burası. Çünkü buradan başka dönecek, gidecek bir yerimiz yok. Eskişehir bizim vatanımız. Başka şehirlerden gelenler öyle mi? Burası olmazsa kalkıp kendi memleketlerine geri dönerler...

Bu durumun nedenlerinden biri de, iç göç ile gelenlerin “nüfusa kayıtlı oldukları il”i değiştirmemiş olmalarıdır. Aslında bu algı bir yanılsamadan ibaret değildir. Resmi kimlik kategorisi olarak yaklaşırsa bu durumun haklı bir gerekçesi olduğu da söylenebilir. Nitekim bir “kağıt kategorisi”¹⁴ olarak bir kişinin memleketi, pasaportunda veya nüfus kâğıdında neresi yazıyorsa orası kabul edilir. Göçmenler iskân edildikleri andan itibaren Eskişehir nüfusuna kaydedilirken; ailesi iç göç ile Eskişehir’e gelenler, hatta Eskişehir’de doğanlar nüfus kayıtları “memleketlerinde” kaldığı için, Eskişehirli sayılmamaktadır.

¹⁴ Kurtoğlu’nun Pierre Bourdieu (1996)’dan aktardığı gibi, bir “kağıt kategorisi” olan “memleket, kişisel ve toplumsal kimliklerin ana teması olmasının yanında, devlet kayıtlarında tanımlanmıştır ve devletin vatandaşları kategorileştirmesi, onlara ilişkin istatistik tutması gibi uygulamaların bir ürünüdür” (Kurtoğlu, 2005).

Siyasi Partilerin ve Göçmenlerin Bakışı: Önce Liyakat, Sonra Göçmenlik

Eskişehir’deki göçmen ağırlıklı nüfus yapısını göz önünde bulunduran siyasi partiler, özellikle yerel seçimlerdeki aday belirleme süreçlerinde, belediye ve il genel meclisi adaylarının belirlenmesinde, il ve ilçe yönetimlerinin oluşturulmasında hemşehri gruplarını ve göçmen dayanışma ağlarını dikkate almaktadırlar. Göçmenler ise dernekler ve federasyonlar üzerinden yaşadıkları şehre, ülkeye ve kendi çevrelerine hizmet edebilmek için siyaseti önemli bir araç olarak görmekte-dirler. Eskişehir’deki üç büyük siyasi partinin il başkanları ve göçmen derneklerinin yöneticileri ile yapılan derinlemesine görüşmelerde, açıkça göçmenlere yönelik bir pozitif ayrımcılıktan bahsedilmese de, bunların dikkate alınması gereken bir kitle olduğu vurgulanmaktadır. Bu hususta Ak Parti İl Başkanı Süleyman Reyhan görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Partimiz muhafazakâr demokrat bir kitle partisidir. Her kesimden, her statüden insanı temsil eden, sorunlarına eğilen ve kesinlikle ayrımcılık yapmadan hizmet veren bir partidir. Her kesimin olduğu gibi göçmenlerin de siyasette bir etkisi vardır. Kırım Tatarları Dernek Başkanı İl Genel Meclis Üyemiz, Muhacir Dernekleri Konfederasyonu Başkan Vekili de Büyükşehir Meclis Üyemizdir...¹⁵

CHP İl Başkanı Erman Gölet ise hemşehri ve göçmen derneklerinin yaygınlaşmasıyla siyasete ilgilerinin ve etkinliklerinin arttığını, ancak, CHP olarak “etnik köken ve hemşehrilik üzerinden siyaset yapmayı doğru bulmadıklarını” vurgulamıştır:

Eskişehir farklı renklerin uyum içinde yaşadığı bir şehirdir. Türkiye’nin yaşanabilir kentlerinin başında geliyor. Bunda çağdaş ve hoşgörülü olmasının önemi büyük... Biz sosyal demokrat bir partiyiz. Biz hayata ve siyasete köken ve etniklik üzerinden bakmayız. Zaten bakmak da mümkün değil. Kendimden örnek vereyim Babam Manav, annem Çerkez, eşim Muhacir. Biz Eskişehirliyiz...¹⁶

Eskişehir’in çok demokrat bir kent olduğunu söyleyen MHP İl Başkanı Ayhan Sezer ise, adayın siyasi kimliğinin ve kişiliğinin etnik kimliğinden daha önemli olduğunu, çok az bir hemşehri veya göçmen grubunu temsil eden birinin siyasette çok önemli noktalara gelebileceğini ifade etmiştir:

Partiler nüfus olarak söz sahibi göçmen gruplarını dikkate alır. Mesela bizim 24 kişilik il yönetimimiz, Manav, Tatar, Muhacir, Kütahyalı, Emirdağlı, Bilecikli vs. gibi Eskişehir nüfusunu temsil edecek bir yapıda. Kırım Tatar Türklerinin her dönem milletvekilleri olur. Şimdiki CHP’nin bir milletvekili ve MHP milletvekili Tatar. Parti olarak göçmen derneklerini ziyaret ettiğimizde “Bizden de aday gösterilsin. İyi yerde olsun” şeklinde talepleri

¹⁵ AK Parti Eskişehir İl Başkanı Süleyman Reyhan ile 15 Nisan 2013 tarihinde yapılan görüşme.

¹⁶ Gölet ile görüşme.

olur. 2000 yılından sonra, özellikle son 10 yıldır, hemşehri ve göçmen derneklerinin sayısı çok arttı. Bu dernekler “bizim de milletvekilimiz olsun” istiyorlar. Ama Eskişehir çok demokrat ve hoşgörülü bir şehirdir. Eğitime ve adaya önem verir. Önce liyakat, sonra göçmenlik ve hemşehrilik gelir. Bir göçmen grubunun veya bir başka ilin burada çok az nüfusu var diye bir kişi aday göstermemelik yapılmaz. Hak eden herkes siyasette önemli yerlere gelebilir. Adayın siyasi kimliği bile önemli olmaz¹⁷ Ama biz ideoloji partisiyiz. Bizim seçmenimiz için siyasi kimlik önemlidir...¹⁸

1973 Razgrad (Bulgaristan) doğumlu, Eskişehir Muhacir Dernekleri Federasyonu Başkanı (aynı zamanda Büyükşehir Belediyesi Meclis üyesi) Zihni Çalışkan, dernekçilik ve siyaset işlerinin birbirine karıştırılmaması gerektiğini söylemektedir:

Dernekçilik ile siyaseti birbirine karıştırmamak gibi bir ilkemiz var. Bizim önceliğimiz Türkiye’de değil Balkanlar’da siyaset yapmaktır. Oralarda iki milyon Türk yaşıyor. Bizler Bulgaristan’da çok zulüm gördük, ayrımcılığa maruz kaldık. Vatanın, milletin kıymetini çok iyi anladığımız için söylemlerimizde Türklük, milliyetçilik ön plana çıkıyor. Türkiye ise bizim anavatanımız. Burada duygusal olarak bazı göçmenler kendilerinin önemsenmediğini düşünebilir, ama ben bütün siyasi partilerin göçmenlere özel bir önem verdiklerini düşünüyorum. Çünkü Eskişehir nüfusunun üçte birini Balkan göçmenleri oluşturuyor. Bizim düşüncemize göre, bir siyasetçiye sadece “göçmendir” diye desteklemek doğru değildir. Önce iyi bir insan, iyi bir siyasetçi olmak gerekiyor. Muhacirlik değil siyasi kimlik önemlidir. Göçmen derneği üyeliği ancak destekleyici bir unsur olabilir. Milletvekili seçimlerinde o kadar olmasa da, il genel meclisi ve mahalli seçimlerde göçmenlik çok önemli hale geliyor.¹⁹

Ailesi 1940’ta Dobruca’dan (Romanya) gelen Eskişehir Kırım Derneği Başkanı Yalkın Bektöre (68), Tatarlar’ın “bir partide birleşelim” gibi bir yaklaşımının olmadığını vurgulayarak siyasete yaklaşımlarını şu şekilde ifade etmektedir:

Tatarların önemli bir nüfusu olduğunu bilen siyasi partiler bizi dikkate alıyorlar. Her yıl düzenlediğimiz Tepreş şenlikleri, Hıdırellez kutlamalarına bütün siyasi partilerden temsilciler gelir. Kendilerini orada göstermeye önem verirler. Tatarlar tahsilli insanlar. Geldiklerinde sermaye birikimleri ve muhacirler gibi el işleri, zanaatları yoktu. Bu yüzden okumaya önem verdiler. Üniversite okuyup, yüksek tahsil yapan Tatarlara da siyasi partilerden davetler geliyor. Kırım göçmenleri siyasi partilerde görev alsın da, siyasi görüşlerini buraya taşımazlar. Derneklerde siyaset konuşulmaz. Burada her

¹⁷ Burada Sezer, Yılmaz Büyükerşen örneğine vurgu yapmaktadır. Partisi Türkiye genelinde sadece % 2,8 oy alırken, Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı Büyükerşen, % 51,5 oy alarak Demokratik Sol Parti’den (DSP) başkan seçilmiştir.

¹⁸ Sezer ile görüşme.

¹⁹ Çalışkan ile görüşme.

partiden insan var. Siyaset girerse, partizanlık yapılırsa bölünme olur. Dernekçilik siyaset yapma yeri değil, kültürel ve sosyal çalışma yapma yeridir.²⁰

Çerkezlerin özgüven ve dışadönük kimlikleriyle bilindiğini ve siyasi yelpazenin çok farklı kesimlerinde yer aldıkları vurgulayan Eskişehir Kuzey Kafkas Kültür Derneği Genel Sekreteri Dr. Erkan Erdemir, derneklerin siyaset ile ilişkisini şu sözlerle ifade etmiştir:

Siyasi partiler Eskişehir gibi göçmenlerin ağırlıklı olduğu bir şehirde doğal olarak göçmen nüfusu dikkate alıyorlar. Ancak bizim, siyasetin göçmenleri önemseyemediği kadar, siyaseti dikkate aldığımız söylenemez. Siyaseten yaşadığımız tecrübeler, Çerkezlerin kendi iç dayanışmalarının gereklerini siyasi görüşlerinden yukarıda tuttıklarını gösteriyor. Çünkü siyasi görüşler Çerkezlerin menfaatlerinden daha önemli kabul edilmez. Bizim derneğimiz bütün siyasi partilere eşit mesafede durur. Bunu söylerken klişe olarak söylemiyorum. Çerkezler bu derneğin çatısı altında asla siyasi tartışmalara girmezler. Elbette bütün üyelerimizin siyasi tercihleri farklı olabilir. Eskişehir siyasi hayatında DYP’den büyükşehir belediye başkanı, AK Parti’den merkez ilçe başkanı, CHP’den milletvekili ve il başkanı olmuş üyelerimiz bulunmaktadır. Üyelerimiz siyasi yönlerini dernek çatısı altındaki çalışmalarımıza katkıda bulunmak amacı dışında gündeme getirmezler.²¹

2000’li yıllardan itibaren sayıları ve etkinlikleri artan göçmen derneklerini, “bir sıçrama tahtası” olarak kullanıp siyasette yükselmek isteyenlere karşı hem siyasiler, hem de göçmenler rahatsızlıklarını dile getirmektedirler. Dernekler doğrudan bir siyasi parti veya adaya yönelik bir yönlendirme yapmaktan kaçındıklarını ifade ederlerken, son yıllarda siyasi partiler ve siyasetçiler ile olan ilişkilerinin yoğunlaştığını da itiraf etmektedirler. Gölet’e göre “siyasi olarak başarılı” sayılabilecek STK’ların yaygınlaşmasıyla “bu tür siyaset”e ilgi artmaktadır.²² Sezer ise bu durumu, “STK’lar, göçmen dernekleri önümüzdeki dönemde daha etkili olacak ve siyasete daha fazla yön vermeye başlayacaktır. Nüfus etkinliği üzerinden siyaset yapılmamalı. Bunu doğru bulmasak da, gidışat bu yönde” biçiminde izah etmektedir.²³

Siyasi parti yöneticileri “etnik kimlikler üzerinden siyaset yapmayı” doğru bulmazken, göçmen dernekleri yöneticileri de “göçmen kimliğinin siyasi kimlikten daha öncelikli” olduğunu ifade etmektedirler. Siyasi parti temsilcilerinin ortak vurgusu “önce liyakat, sonra göçmenlik” olmakla birlikte, Eskişehir’de siyaseti şekillendiren en önemli unsurlardan birinin “göçmenlik” olduğu anlaşılmaktadır.

²⁰ Eskişehir Kırım Derneği Başkanı Dr. Yalkın Bektöre ile 18 Nisan 2013’te yapılan görüşme.

²¹ Erdemir ile görüşme.

²² Gölet ile görüşme.

²³ Sezer ile görüşme.

Sonuç

Tarih boyunca farklı coğrafyalardan gelen göçmenlere yurt olan Eskişehir, iç göç süreçlerinin yoğunlaşmasıyla, yakın iller başta olmak üzere, farklı illerden gelenler için de bir çekim merkezi olmuştur. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren iç göç hareketlerinin yoğunlaştığı, net göç hızının en yüksek olduğu şehirlerden biri olmaya başladığı dikkat çekmektedir. 2009 yılında net göç hızı bakımından 3, 2011 yılında 5. sırada yer alan Eskişehir’in, %36’sı başka bir ilin nüfusuna kayıtlıdır. Manavlar haricinde, Eskişehir nüfusuna kayıtlı olanların büyük çoğunluğunu ise, Osmanlı Devleti’nin küçülmeye başlamasıyla Müslüman ve Türk nüfusun Anadolu’ya yerleştirilmesinden kaynaklanan, Balkan, Kırım ve Kafkas kökenli göçmenler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, kent nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan göçmenler ve bunlar tarafından kurulan derneklerin siyaset ve siyasetçiler ile ilişkileri, göçmenlik olgusunun kentin siyasi haritasının şekillenmesinde nasıl bir etken olduğu ele alınmıştır. Eskişehir’de 170 göçmen ve hemşehri derneği bulunmaktadır. Balkan, Kafkas, Kırım, Tatar, Nogay ve Azeri kökenlilerin kurdukları göçmen dernekleri ve Türkiye’nin çeşitli illerinden gelenlerin kurdukları hemşehri dernekleri, göçlerin kentin demografik yapısındaki belirleyiciliğini yansıtmaktadır.

Farklı kimliklere hoşgörü ile bakabilen “bir göç kenti” olan Eskişehir’de, meclise gönderilen milletvekilleri, parti yöneticileri ve seçilmiş belediye başkanları dikkate alındığında, göçmenliğin, siyasette önemli bir motivasyon aracı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, gerek siyasi parti temsilcileri, gerekse göçmen dernekleri yöneticileri ile yapılan derinlemesine görüşmelerde, siyaset-göçmenlik ilişkisinin çok hassas bir şekilde dengede tutulmak istendiği sonucuna varılmıştır. Siyasilerin, “göçmen kimliği üzerinden siyaset yapmayı”, göçmenlerin ise “derneklere siyaset bulaştırmayı” doğru bulmadıkları anlaşılmıştır. Siyaseten bir yere gelmenin ölçüsünün “liyakat” ve “kişinin bireysel yetkinliği” olması gerektiği dile getirilmiştir.

Öte yandan Eskişehir’de göçmen algısının oldukça “pozitif” olduğu, göçmenliğin siyasette yükselmeye önemli bir katalizör işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Eskişehir nüfusunun ağırlıklı çoğunluğunu oluşturan Balkan göçmenleri ve Tatar (Kırım ve Kazan) göçmenlerinin özellikle son 10 yıldır kurdukları dayanışma ağları üzerinden, nüfuslarını nüfuza çevirmek için gayret sarf ettikleri görülmektedir.

Adıgüzel, Y. (2013). [Extended Abstract] Perception of politics and migration in Eskişehir with regard to migrant solidarity networks, *Turkish Journal of Sociology*, 2013/2, 3/27, 89-94.

EXTENDED ABSTRACT

Perception of Politics and Migration in Eskişehir with regard to Migrant Solidarity Networks

Yusuf Adıgüzel*

This article is concerned with perception of immigration in Eskişehir, if the fact that it is being largely composed of immigrants plays a determining role in general and local elections or otherwise, and how political parties and migrant solidarity networks evaluate each other “in the context of political representation.” In achieving this, the literature was first reviewed and then a method of in-depth interviews was conducted as part of qualitative research. Three semi-structured survey forms were prepared with questions enquiring about the phenomenon of migration in Eskişehir, the place that migrants occupy in national and local governments, the power of migrant associations as a vehicle of pressure, if migrantness has any effects on deciding on political nominees or otherwise, views of representatives of political parties about migrants and migrants’ views about politics and political parties. The concerned survey forms were intended for representatives of political parties, heads of migrant associations and four Eskişehir residents. The data from the field were obtained by means of 10 in-depth interviews that made use of the survey forms in April 2013. Those surveyed consisted of the city heads of the parties which had deputies representing Eskişehir, three heads of migrant associations which represented the most populous migrant group and four Eskişehir residents, two of whom were women.

In the field work that we carried out in central Eskişehir, it was assumed that the views of the three party heads of the city reflected those of all the political parties, that the views of the three heads of migrant associations also reflected the opinions of the other migrant groups and that the views of the four Eskişehir residents reflected other residents’ views. It was assumed that the responses supplied by the surveyed people were their sincere and true answers to the questions. The raw data obtained from the interviews were processed and analyzed through descriptive and systematic techniques.

* Assoc. Prof. Dr., Istanbul University Faculty of Letters Department of Sociology,
yusufadiguzel@yahoo.com.

Without a doubt, Anatolia has been one of the locations most affected by mass migrations that have occurred in the world over the last two centuries. As a result of the Ottoman Empire's loss of territories, Turks and Muslim subjects living in the lost territories immigrated to Anatolia and that went on after the Republic was founded as part of the policy of "nationalization". Eskişehir is one of the places where Anatolia-bound migrants were located in large groups. The demographic structure of the city was shaped by the settlement of Balkan, Tatar and Caucasian immigrants in the city. Since the 1960s, under the influence of intra-country mobility, the city population has increased steadily with those in villages migrating to cities and then those from other cities settling in Eskişehir. Having become a center of attraction with tolerance that the migrant culture has brought about, and with its economic situation, Eskişehir is currently continuing to get many migrants mainly from nearby cities and other cities in Turkey. With factors such as urbanization level, education level, the high net migration profile as well as its migrant culture, Eskişehir has the characteristic of being a metropolitan city which makes it possible for people with diverse identities and cultures to live together.

While migrant culture is pervasive in every segment of the social life, relationships with political institution pursued through solidarity networks allow "political ethnicity"¹ to be clearly observed. It gives clues about the role of migrantness and fellowship² (townsmanship) in politics that the six deputies sent to parliament from Eskişehir in the 2011 elections were they are either immigrants or those registered with vital statistics offices of other cities.

Judging by the demographic structure of Eskişehir, it is quite natural that migrants are so active in politics, because it is estimated that more than half of the city's population is composed of Balkan, Tatar and Caucasian migrants. Kinship and family bonds established between migrants and native inhabitants of Eskişehir (Manavlar) constitute communities interwoven with material and spiritual elements of culture have helped to overcome barriers between these communities and drawn them closer and closer over time. The CHP Party leader of Eskişehir, Erman Gölet, states that categorization of identity for the townspeople simply on the basis of ethnicity is not possible, saying that referring to his own situation: "My father is Manav (original native

¹ The concept "political ethnicity" refers to the institutionalization of ethnic communities in politics and by means of politics and the conceptualization of fellowship relations on an ethnic basis (Kurtoglu, 2004, p. 19).

² In this text, "migrant" refers to those immigrating to Turkey from outside the borders of the Republic of Turkey including pre-republican migrations. "Fellowship" refers to townsmanship – those from the same city in Turkey.

inhabitant), my mother Circassian, my wife Muhacir³ (Balkan Migrant). And I am Eskişehirlian, We are Eskişehirians...”⁴

Migrant Fellowship and Solidarity Networks

Eskişehir’s migrant communities are made up of Tatar, Caucasian and Balkan migrants. Due to their ethnic identities, these migrants are considered to be different from ‘Muslim-Turkish’ constituents that make up the State of Turkey. In addition to the fact that these migrants are “emotionally” considered to belong to “us” in the mental map of Turkey, the act of Citizenship and Residence passed in 1934 also recognizes migrants as “Turkish.” According to Law No 2510, of those who want to move to Turkey for permanent settlement, those with “Turkic race” and those “committed to the Turkish culture” are called “muhacir” (*migrant*). Because all the migrants in Eskişehir are considered in this category, they should be classified differently from “overseas migrants” in the literature of international migration. There are even approaches “which regard migration from ancient Ottoman territories to Anatolia as a kind of internal migration”.⁵ Therefore, migrant associations in Eskişehir should be distinguished from migrant solidarity networks and nongovernmental organizations founded by those immigrating to a country whose language, religion and ethnic origin are different. Although these migrant associations have ethnic traces in their names, they should be regarded as fellowship (townsmanship) associations that emerge in big cities as part of the rapid urbanization in Turkey; similarly, migrant associations should be considered on the basis of migrant fellowship rather than on the basis of ethnicity. It should not be forgotten that while it has been 150 years since the commencement of migrant flow from Balkans and Caucasia to Turkey, migrant associations began to be set up after migration to the central Eskişehir from villages (internal migration). According to data obtained in April 2013, there are 16 migrant and 154 fellowship associations. Of the migrant associations, 7 are of Balkanians, 5 are of Caucasians, and the remaining four belong to Crimeans, Tatars, Nogais and Azerbaijanis.

³ “Muhacir” (migrant) means Migrants in Eskişehir from the Balkans. It is used in this sense in the text.

⁴ From the interview conducted on 18 April 2013 in the party headquarters with Erman Gölet, the party head of CHP of Eskişehir.

⁵ İlhan Tekeli regards “the migrations that happened during the process of the Ottoman Empire getting smaller and its disintegration into national states” as a “distinct category” which he defines as Migrations of Balkanization (Tekeli, 2011, p.44)

Migrant Identity and Migrant Networks

What is meant by “migrant” in Eskişehir just refers to Balkan migrants (*muhacir*). Ayhan Sezer, the city head of the MHP party of Eskişehir, defines “migrant” as follows: Migrants are simply our ethnic elements coming from the Balkans. That is, those coming from Bulgaria, Romania, Macedonia, and Albania are migrants.⁶ According to Zihni Çalışkan, the head of Eskişehir Federation of Migrant Associations, “migrantness” is no different in meaning from Turkishness. Those (Turks) who came here from the Balkans are called migrants.⁷

As a communal category in Eskişehir, the migrants from the Balkans, Tatars (Crimeans and Kazan Tatars) and Caucasians are elements of migrants that suit the stereotype of “migrant”. However, the fact that the word migrant just brings to mind “muhacirler” – the migrants from the Balkans – and the fact that hesitancy about calling those with Tatar and Caucasia origins “migrants” demonstrate that Tatar and Caucasian migrants are perceived to be different in terms of “personal identity” and that they define themselves as different with an emphasis on their ethnic identity. During the in-depth interviews, the interviewees were asked the reasons for this perception, for which they replied that the Balkan migrants (*muhacir*) did not place a particular emphasis on their ethnic identities simply because they regard themselves as Turks, while Tatar and Caucasian migrants define themselves on the basis of their “ethnic identities” and “always try to keep a diasporic perception of identity alive”.

Migrants in Politics in Eskişehir

Taking into account the dominantly migrant population of Eskişehir, the political parties attach particular importance to fellowship groups and migrant networks especially in deciding on their nominees for local elections, in determining their members for the municipality board and the overall city board, and in forming city and town governments. Migrants look upon politics as a vital vehicle for serving the country and their own circles through migrant associations and federations. During the in-depth interviews with the heads of the three major parties of Eskişehir and with the heads of migrant associations, migrants seem to be a group that should be given grave consideration even though they do not mention a positive discrimination in favor of the migrants.

⁶ From the interview conducted on 18 April 2013 in the party headquarters with Ayhan Sezer, the MHP city head of Eskişehir.

⁷ From the interview conducted on 18 April 2013 with Zihni Çalışkan, the Federation Chair of Eskişehir Immigrant Associations.

Given those who play a part in the politics in Eskişehir by 2013, the position of executive members of the city and current deputies, factors of migrantness and fellowship (townsmanship) have a considerable role in the city's politics. Four of the deputies that were elected by Eskişehir residents for the Turkish Grand Assembly after the 2011 elections have migrant backgrounds. The AK Party deputy Nabi Avcı is a Balkan migrant, The CHP Party deputy B. Süheyl Batum is a migrant Georgia and Kazım Kurt is a Crimean migrant. MHP's city deputy Ruhsar Demirel is also a Crimean migrant.

The current paper deals with the relationships between the migrants, which make up a considerable amount of the city population, the associations set up by them and politics and politicians, and the paper also touches on what kind of role the phenomenon of migrantness plays in shaping the city's political landscape. The migrant associations established by Balkan, Caucasian, Crimean, Tatar, Nogai and Azerbaijani ethnic groups and fellowship organizations set up by people from various cities of Turkey provide clues for the determining role that migration plays in the city's demographic structure.

Considering the current deputies, party leaders and mayors in Eskişehir, a "city of migration", with tolerance for diverse identities, it is understood that migrantness, of which people have a favorable perception, has a motivational vehicle for politics and serves like a catalyzer.

Keywords: Eskişehir, Politics and Migration, Perception of Immigration, Migrant Solidarity Networks, Fellow Townsmanship

Kaynakça | References

Adıgüzel, Y. (2012). Esenler’de yaşamak, memlekette ölmek: Göç ve kente uyum sürecinde hemşehrilik, Göç, *kentleşme ve aidiyet ekseninde Esenler’i anlamak* içinde (s. 185-221), Murat Şentürk (Ed.), İstanbul, Esenler Şehir Düşünce Merkezi.

Adıgüzel, Y. (2011). *Yeni vatanda dini ve ideolojik yapılanma: Almanya’daki Türk kuruluşları*, İstanbul, Şehir.

Akbaş, E. (2012) Göçmenler arasındaki dayanışmacı ağların dönüşümü: Göçmen sivil toplum örgütlerinin yeni misyonu, *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* içinde (s. 335-351), S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Ş. Öner (Der.), İstanbul, İletişim.

Bayındır, A. (2011, Aralık). Kırım muhacereti, *Eski Yeni, Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültürü Dergisi*, 34, 16-20.

Canarlanlar, E. (2011, Aralık). Kırım Türklerinin Eskişehir’de kurdukları köy ve mahalleler, *Eski Yeni, Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültürü Dergisi*, 34, 22-26.

Çiğerci, N. (2012). Bursa-Kırcaali hattı: 1989’da gelen Bulgaristan göçmenleri örneği, S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Ş. Öner (Der.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* içinde (s. 107-134), İstanbul, İletişim.

Karasu, C. (2011). Kırım’ın Rus idaresine geçmesinden sonraki gelişmeler ve Kırım göçleri, *Eski Yeni, Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültürü Dergisi*, 34, 13-15.

Kurtoğlu, A. (2005). Mekansal bir olgu olarak hemşehrilik ve bir hemşehrilik mekanı olarak dernekler, *European Journal of Turkish Studies*, Hometown Organisations in Turkey, www.ejts.revues.org.

Kurtoğlu, A. (2004). *Hemşehrilik ve şehirde siyaset: Keçiören örneği*, İstanbul, İletişim.

Özgür, N. (2012). Modern Türkiye’nin zorunlu göçmenleri: Muhacirler, iskanlılar, mübadiller, İslamlar, soydaşlar, “G” grubu, mülteciler, “tekne mültecileri”, *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* içinde, s. 199-216, S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Ş. Öner (Der.), İstanbul, İletişim.

Taşçı, C. N. (2009). *Yılmaz Büyükerşen: Zamanı durduran saat*, İstanbul, Doğan.

Tekeli, İ. (2011). *Göç ve ötesi*, 2. Bs., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt.

Toumarkine, A. (2001). Kafkas ve Balkan göçmen dernekleri, *Sivil toplum ve milliyetçilik* içinde (s. 425-450), İstanbul, İletişim.

TÜİK (2012). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Verileri*.

TÜİK (2008-2012) *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Verileri / Göç İstatistikleri*.